

Fonaments Socials del Comportament Humà
AC1 - L'Enfocament Sociològic i Teories Psicosocials
Entrega 28/03/2008

- PRESENTACIÓ PAC 1
 - CORRECCIÓ PAC 1 (Consultor: Alexis Borràs Izquierdo)
-

PRESENTACIÓ PAC 1 - ESTRUCTURA I POSSIBILITATS D'ACCIÓ: EL CAS DE LA FAVELA:

Introducció:

Com hem après als dos primers mòduls, la sociologia s'ha aproximat a l'estudi de la societat a partir de diferents nivells d'anàlisi, on cada un d'ells ha construït una mirada sobre la societat. Seguir la gènesi d'aquesta dicotomia en la teoria clàssica i les propostes per la seva superació ens ajuda a entendre les deferències entre conceptes com acció social i fet social, entre acció i estructura o entre les perspectives micro i macro socials.

Per aquesta primera PAC ens aproximarem a l'estudi de les faveles a partir dels diferents nivells d'anàlisi sociològic. Aplicarem les eines conceptuals de la teoria sociològica per tal de comprendre millor el fenomen de la favela, la vida dels seus habitants i les possibilitats de canvi social que s'hi donen.

S'anomena favela a aquells nuclis de població perifèrics de les grans ciutats de Brasil que s'han format al marge de les polítiques urbanístiques i els ajuts governamentals. El seu naixement es deu a la necessitat de vivenda d'una part de la població que no pot accedir a la compra d'un immoble per les vies reglades del mercat immobiliari i l'Estat tampoc els hi ofereix assistència per l'adquisició d'una vivenda digne. Aquesta situació de desprotecció porta a les persones sense accés a un habitatge a la pròpia construcció de cases en condicions precàries: materials de reciclatge o baixa qualitat, i fora del planejament urbanístic i sense suport públic per a infraestructures necessàries pel veïnat. Aquesta situació ha generat grans zones marginals relacionades amb la resta de la ciutat però amb dinàmiques econòmiques i culturals pròpies.

Els habitants de la favela han tingut que enfrontar-se a aquesta situació de marginalitat i buscar treball per millorar les seves condicions de vida. Un mur invisible divideix dos mons que alhora es relacionen. Els habitants de la favela són mà d'obra barata per la ciutat. El fenomen de la favela ha crescut tant que ja no es pot ignorar per les institucions, tant per les condicions de vida d'una part important de la població (en 20% dels habitants de Rio viuen en faveles) com el sorgiment del narcotràfic i la violència. La desigualtat i la manca de possibilitats de millora social ha consolidat el narcotràfic com una forma de sortir de la misèria econòmica a través de la venda il·legal de droga. S'organitza en faccions criminals que controlen les diferents zones de venda. Han arribat a tenir tal importància que se les anomena "poder paral·lel". La violència entre les bandes rivals i les incursions de la policia han disparat els homicidis. Però a les mateixes faveles es donen moviments veïnals que lluiten per millorar els serveis i infraestructures, acabar amb la violència i aconseguir que la favela passi a ser un barri més de la gran ciutat.

Si ens aproximem des de la macrosociologia a l'estudi del fenomen de la favela ens centrarem en les estructures socials que ordenen el comportament dels habitants. Analitzarem l'estructura d'una societat desigual i quines són les relacions entre favela i la resta de la ciutat. També ens podrem centrar en la organització pròpia i diferenciada de les faveles: qui són els seus habitants, com són les seves famílies, de què treballen, quin paper té la religió, les ONG etc.

Una altra possible via d'anàlisi la trobem en les propostes microsociològiques que estudien els processos particulars que es donen entre els habitants de la favela. Podem conèixer quina és la seva experiència, les seves opinions i com interactuen en la seva quotidianitat. Ens ajudarem de l'interaccionisme simbòlic, l'enfocament dramàtic o la fenomenologia de Schutz per tal de trencar els estereotips i les idees preconcebudes que poden existir sobre les persones que habiten a les faveles.

El construccionisme social ens permetrà relacionar els enfocaments micro i macrosociològics i veurem les connexions, o la divisió arbitrària, que s'ha realitzat entre les diferents perspectives sociològiques alhora de relacionar individu i societat. Analitzarem les faveles des dels processos d'externalització, objectivació i interiorització, per tal d'entendre els condicionants estructurants de l'activitat humana i les possibilitats d'acció de les persones alhora de modificar el seu entorn. Els elements de la doble dimensió de la identitat social com a construcció social i com a procés ens permetran entendre com es defineix la identitat en un context social particular. Podrem veure com en un entorn determinant l'acció, encara que limitada, també és possible.

Enunciat:

Llegiu els materials del debat i els mòduls 1 i 2 de l'assignatura. Un cop feta aquesta lectura, heu de realitzar un comentari crític d'entre 1200 - 1500 paraules en el qual reflexioneu sobre el tema proposat: Estructura i possibilitats d'acció: El cas de la favela.

A continuació us plantejem quatre preguntes ordenades en dos bloc. Per la realització del vostre comentari heu de incorporar la resposta de dues de les preguntes, una de cada bloc. Valorarem que integreu les dues preguntes en un sol comentari i fil argumental.

Bloc A: Mòdul 1 - Teoria sociològica i vincles psicosocials	Bloc B: Mòdul 2 - L'Enfocament sociològic
<ul style="list-style-type: none"> - Reflexiona sobre la relació entre individu i societat a partir del cas de les faveles. Quines teories sociològiques tries per la teva reflexió? Justifica la teva tria? - Utilitza els conceptes de fet social i acció social per l'anàlisi de la favela. Relaciona'ls amb els materials de la PAC. 	<ul style="list-style-type: none"> - Utilitza les següents eines conceptuals bàsiques de la sociologia pel teu anàlisi: Estructura social, control social, desviació social i identitat social. A quines conclusions arribes al aplicar aquests conceptes? - Com ens pot ajudar el construccionisme social a la superació de les dicotomies de la sociologia clàssica: l'individu/societat i acció/estructura? Utilitza el tema estudiat per exemplificar-ho.

Nota: recordeu que es tracta d'una reflexió que ha de combinar aspectes de la teoria i elements dels materials de debat. Per tant, les activitats no han de realitzar-se en negligència de cap d'aquests components.

Materials: Anàlisi de materials que podeu trobar al calendari de l'assignatura.

Valoració: 30% de l'Avaluació Continuada

Extensió: 1200 a 1500 paraules

Data d'entrega: 28 de Març

CORRECCIÓ PAC1 (Consultor: Alexis Borràs Izquierdo):**Exemples de correcció de la Prova d'AC Mòdul 1****Exemple 1: Estructura i possibilitats d'acció: el cas de la favela**

Les **faveles** són nuclis de població perifèrics de grans ciutats de Brasil que s'han format al marge de les polítiques urbanístiques i els ajuts governamentals. La necessitat de vivenda d'una part de la població, que no disposa de mitjans econòmics, ha conduït a la construcció de les seves pròpies cases en condicions del tot precàries. Aquesta situació ha generat grans zones marginals relacionades amb la resta de la ciutat, però amb dinàmiques econòmiques i culturals pròpies.

Per aproximar-nos a les faveles com a realitat social és possible adoptar diverses mirades sociològiques de manera que la **relació entre individu i societat** vindrà determinada pel tipus d'anàlisi realitzat. En aquest sentit es pot diferenciar entre les explicacions col·lectivistes, és a dir, aquelles on la realitat social es presenta com allò que determina el comportament individual i els estats de consciència; i les explicacions realitzades des de l'individualisme metodològic, on es defensa que són els motius dels actors socials els que expliquen la realitat social. Partint de la premissa que **cada enfocament veu una realitat diferent** considero interessant analitzar la favela des de la perspectiva de dues teories sociològiques del tot diferenciades com serien el funcionalisme estructural i la teoria de l'intercanvi.

Des del **funcionalisme estructural ens aproximariem a les faveles analitzant la forma en què contribueixen al manteniment de la societat. El punt de partida de l'anàlisi el constitueix doncs la mateixa societat, des d'un punt de vista abstracte i global.** En aquest sentit són interessant les paraules de Schmitt¹ "La sociedad brasileña siempre ha sido inmutable. Los que nacen pobres mueren pobres, y los que nacen clase media mueren clase media". Això ens condueix a observar com les grans estructures i institucions social exerceixen una influència coercitiva sobre la conducta individual. Així doncs, al llarg de la història s'ha donat una clara deixadesa dels poders públics segregant part de la població a les faveles, gent marginal que no disposa de vivendes dignes ni altres serveis assistencials, mantenint així grans diferència dins la societat. De fet al Brasil ja partim d'una democràcia liberal², com a institució social, amb alts graus de desigualtat, pobresa i exclusió social que ens porta a no poder parlar pròpiament d'una "igualtat davant la llei". Tot això desvirtua el consens de valors propugnat per Parson ja que dins la societat brasilenya els habitants de les faveles no estan integrats dins el mateix marc normatiu i valoratiu que la resta població. Des del funcionalisme, doncs, els canvis només es poden realitzar de manera lenta, com seria a través de les reformes introduïdes per l'alcalde Fernando Pimentel³, de la ciutat de Belo Horizonte, amb l'acondicionament de la favela Vila Vila.

En segon lloc, la **teoria de l'intercanvi** ens permet analitzar la favela centrant l'**atenció en els individus i les seves interaccions**. Des d'aquesta teoria partim de la base que **les relacions socials han de ser compreses tenint en compte les necessitats de les persones que hi participen**. En aquest sentit és interessant la proposició de la racionalitat establerta per Homans segons la qual les persones elegeixen entre accions alternatives seguint el principi racional d'obtenir el màxim benefici. Aquesta proposició implicarà que les persones preferiran recompenses molt valorades i fàcils d'aconseguir. Dins la favela és fàcil detectar aquests tipus de comportaments, tal i com s'esmenta a un dels articles⁴ "Son los jovenes traficantes. Estos jovenes prefieren una vida corta y emocionante en una banda que la perspectiva de años de tedio trabajando en jardines, lavando coches y paseando a los perros de los ricos que les rodean". Però per altra banda també observem dins la favela grups de nois, com queda palès al documental Surfing-Favela, que dediquen el seu temps a practicar l'esport del surf. Per explicar aquests comportaments des de la teoria de l'intercanvi podem dir que mitjançant l'esport busquen una recompensa, que no necessàriament és econòmica, i que podem descriure com a reconeixement social i acceptació dins un grup. Així doncs Mr. M, una jove promesa del surf a la favela Rocinha, afirma que vol ser campió i tenir reconeixement de manera que, encara que sigui de la favela, "vol tenir futur".

Una vegada analitzada la favela des d'aquestes **dues perspectives** podem arribar a la conclusió que resulten **insuficients** per comprendre la realitat social. Així doncs, serà necessari analitzar la favela partint del pressupòsit que **individu i societat són dues realitats inseparables**, de manera que no existeix societat sense individus ni hi ha individus sense societat. Aleshores cal que l'estudi de fenòmens individuals tingui en compte l'estructura social i, a la vegada, l'estudi de l'estructura social no es doni per sobre i al marge dels individus i les seves accions.

En aquest sentit el **construccionisme social** ens permet aproximar-nos a la favela amb un intent d'integració dels dos nivells d'anàlisi que representen les dues teories comentades. Aquest enfocament parteix de la premissa que **els individus**

¹ Article "Brasil: la clase media de las favelas" de Gary Duffy BBC, Sao Paulo

² Extret de l'article: "Brasil, democracia joven y desigual (El País, Timothy Garton Ash 01/07/2007)

³ Extret de l'article "Viva Viva, una favela modelo" (El País, Juan Arias 10-09-07)

⁴ "Viva Viva, una favela modelo"

són un producte social i la societat és un producte dels individus. A partir d'aquesta teoria es fa possible que els individus reaccionin davant les estructures socials i les modifiquen o les mantinguin. Si analitzem les faveles des del construccionisme social hauriem de diferenciar entre els tres processos fonamentals descrits per Berger i Luckmann : **l'exteriorització, l'objectivització i la interiorització.** Segons els autors la realitat social en el seu origen és producte de l'externalització de les activitats dels subjectes, passa a una segona fase d'objectivització quan s'institucionalitza i es configura com a realitat autònoma i reificada respecte els subjectes que la van crear, per a retornar finalment a aquests per mitja de la internalització. En el cas de les favela trobem clarament un conjunt de conductes, com seria la venda de droga, els actes agressius i violents o la pràctica d'esports (el surf) que formarien part de l'externalització, com a manera d'actuar que repercuteix en el món. Aquestes exterioritzacions entren dins l'àmbit social gràcies al llenguatge, així parlem del Primer Comando de la Capital o de l'escola de Surfing-Favela com a realitat autònomes. I finalment, i no menys important, té lloc la internalització des del moment que es procedeix a la aprehensió de la realitat objectiva com a realitat amb significat que fem nostra gràcies als processos de socialització.

Per finalitzar i il·lustrar el construccionisme social són interessant les paraules de Marcola⁵, cap del Primer Comando de la Capital, quan diu "ustedes sólo pueden llegar a algún suceso si desisten de defender la "normalidad"" o "Yo era pobre i invisible". Aquestes reflexions ens porten a concloure que **l'estructura social pot ser modificada gràcies a les actuacions dels individus éssent possibles múltiples construccions.** Tot això, però, dirigint sempre les mirades cap a les persones que pengen les etiquetes de desviats per tal d'analitzar les relacions de poders presents a la societat brasiliana. Aleshores, tal i com diu Burr⁶, els discursos que formen la nostra identitat estant íntimament relacionats amb les estructures i les pràctiques que determinen el funcionament quotidià de la societat i si n'hi ha que assoleixen la categoria de veritat en detriment d'altres és perquè beneficien col·lectius socials relativament poderosos.

Exemple 2: Anàlisi de les Faveles al Brasil

Per analitzar la relació entre l'individu i la societat escolliria un enfocament "mixta" -ni només macro ni només micro - per que considero que ambdós enfocaments són interdependents i es complementen. Penso que tant la proposta de Durkheim com la de Weber tenen les seves limitacions degut a que es centren només en un o altre enfocament, aïllen els punts de vista.

Durkheim ho enfoca des de la perspectiva macro-sociològica convençut de la força que el fet social - entès com a "maneres d'actuar, pensar i sentir externes a l'individu, dotades de poder de coerció"⁷- té sobre els individus i de la debilitat d'aquests membres per a influir en ella. En el cas de les Faveles seria la força que la identitat d'aquesta "barriada" té sobre el comportament dels individus. Per que la majoria dels habitants de la favela es veuen abocats a la delinqüència ? Durkheim aniria més enrere per explicar com així sorgeixen les faveles; el seu punt de vista macro es remuntaria a les causes que provocaren l'aparició de la favela i a les possibilitats o solucions que la favela hauria ofert als seus membres per a viure i sobreviure. Crec que tots coincidim en que una favela no sorgeix d'un dia per l'altre, i que tampoc és un "objecte" creat i dissenyat a posta. Les faveles són la solució que les persones han trobat per a sobreviure als canvis econòmics que han afrontat - passar de la vida rural i de microeconomies més autosuficients, a la vida urbana on hi ha més dependència entre els seus membres per a aconseguir satisfer les necessitats bàsiques-. Els problemes per a integrar i absorbir els fluxes de migració cap a les ciutats - com si aquesta ja estès completa i no hi cabés ningú - fa que els qui no hi caben i els qui en són "expulsats" es concentren a zones on no destorbin la vida de la ciutat. Per a Durkheim les maneres d'actuar, pensar i sentir del conjunt de la favela -fet social de la favela- condiciona als individus que hi pertanyen: són uns fets objectius i externs a l'individu. Aquests neixen i creixen dins un entorn determinant, nodrint-se d'uns valors concrets que els serveixen de referència. Per exemple el concepte de bé o del mal és significativament diferent per un habitant de la favela o per un habitant de l'exterior. El valor de la vida també és diametralment oposat; per a un habitant de la favela la vida o la seva pèrdua no té el mateix valor ja que des de petits ho veuen com un fet habitual, molt proper - malalties degudes a les condicions precàries de vida, assassinats, bregues...- mentre que un membre de l'exterior li dona un altre valor ja que ho veu com un fet més llunyà, improbable - almanco dins els marges normals situats entre l'edat marcada per l'esperança de vida-.

En canvi la perspectiva de Weber seria a partir més subjectiva. La identitat de la favela és la suma de les accions de cada individu. La suma de les conductes del individu servirà per a crear una identitat, en aquest cas de la favela. Weber és partidari de partit de la unitat per arribar al conjunt, i com la conducta de l'individu explica la vida del conjunt. L'objecte d'estudi, per a ell, ha de ser l'acció social que sorgeix de l'actuació dels membres de la favela. El moviment que sorgeixen

⁵ Extret de l'article "Entrevista a Marcola, jefe de la banda carcelaria de San Pablo denominada Primer Comando de la Capital

⁶ Burr, V (1996) Introducció al Construccionisme Social. Barcelona: Proa i UOC.

⁷ Durkheim, Les regles del mètode sociològic. 1895. Mat. UOC, modul 2, pàg 20.

des de dins les favelas per a canviar-les i treure-se-les de la marginalitat, o al contrari l'activitat de les bandes de traficants, aquesta suma d'accions dels individus, l'acció social que s'exerceix sobre el conjunt.

Les diferències entre ambdós autors les compararia a un pintor realista i a un de l'escola puntillista. El conjunt del dibuix condiciona cada bocinet d'ell o , per altra banda, cada punt del quadre dona un sentit a la imatge completa. L'acció dels individus seria el cada individu o "superior". Un altre símil seria el cos humà; el funcionament del conjunt del cos condiciona cada part d'ell, cada òrgan i cel·lula, o bé és cada element o cel·lula, de manera inconscient, la que coerciona el conjunt.

La actuació de cada un dels membres de la favela , de forma inconscient i subjectiva, determina uns resultats que influeixen o donen identitat a la comunitat. Weber es partidari de posar distància amb l'objecte d'estudi -les actuacions dels individus- per a millor comprendre -racionalitzar- el comportament i les seves causes.

Com ja deia al començament, me decantaria per un enfocament mixta i elegiria la Teoria de l'intercanvi iniciada amb Homans i matisada amb la intenció de millorar-la per part de Thibault, Kelley i, més tard, per Bau.

Homans parteix de la idea que de la mateixa manera que la conducta individual pot ser condicionada amb recompenses, aquestes també són aplicables al funcionament de la societat. Per exemple, en el cas que ens ocupa, la "personalitat" de la favela - marginalitat, delinqüència, precarietat, inestabilitat...- es reforçada la "recompensa" obtinguda amb la delinqüència - doblers, prestigi en el grup, poder sobre un conjunt, acceptació...- Això reforça la conducta del conjunt d'habitants que la repetiran i no s'esforçaran en modificar-la. Per que s'han d'esforçar si fins ara les possibilitats d'èxit han estat minses i, per això són aquí on són. Si aquest sistema de vida funciona - i funciona per que l'hem acceptat de manera tàcita- el durem a la pràctica, el repetirem. No significa que tots delinqueixin però si que, per silenci o per no actuar, atorguen. En quina mesura cada membre participa, s'involucra ? Cada un ocupa un lloc, té una funció i se n'espera que desenvolupi el rol que ha "ocupat" i li han atorgat.

La favela com a conjunt de individus conforma una societat. Malgrat no els anomenem faveles, d'exemples de societats marginals en trobam arreu del món; les barriades perifèriques o banlieues de Paris, La Barranquilla a Madrid, Son Banya a Palma de Mallorca ...

Cada un d'aquests poblats o barriades o favelas presenta un esquelet o xassís propi; és el que Giddens comparava amb l'estructura d'un edifici. Els individus es relacionen entre ells i aquestes interaccions defineixen una forma, un organització farcida de llaços. Talment com si féssim una radiografia, podríem veure el xassís, l'estructura que la cohesiona i li dona forma. Dins aquesta estructura social s'hi situa una identitat; malgrat estem parlant de societats marginals, cada una d'elles té una personalitat pròpia, una identitat que la diferencia de les altres. No és el mateix pertànyer a la favela A o a la favela B, o al poblat de la Barranquilla, encara que totes tres tenen com a eix de funcionament el món de la droga i la delinqüència.

Aquesta identitat la compararia als nacionalismes en el cas de l'estat espanyol; el sentiment de identitat diferenciada de les diferents comunitats autònomes. El mateix ocorre amb les favelas; pertànyer a una d'elles fa conrar en els individus un manera de pensar i d'actuar comuna com a conjunt, malgrat després cada individu presenti les diferències pròpies. El que vull dir és que hi ha uns denominadors comuns que serien la identitat social. L'existència d'aquesta identitat confirmaria que s'ha arribat a un consens -de forma inconscient, mecànica, amb inèrcia- sobre els valors i com s'ha d'actuar, com s'ha de viure. Els membres de la favela els accepten i defensen, consideren que aquesta conducta "consensuada" és la que s'ha de posar a la pràctica i, si algú dels membres adopta una altra conducta és censurat per la majoria de la societat. No és necessàriament una censura verbal o física sinó que amb l'actitud demostrin que no aproven aquella conducta diferent. Aquest seria el control social. Els individus es senten coaccionats per la resta del grup i alhora també coaccionen als altres.

El control social - sovint invisible però eficaç- retalla la iniciativa de l'individu, condiciona la seva conducta. L'exemple dels nens que practiquen el surf; es tracta d'una desviació social pel fet que no segueixen les "normes" del grup; la conducta més repetida i la que sembla que dona resultats és dedicar-se al tràfic de drogues. Aquest és el trampolí per destacar sobre els altres i ser algú -aconseguir una posició respecte als altres - i si un o alguns opten per un camí alternatiu estariem parlant de desviació social. Potser amb el ulls dels de fora seria una desviació social positiva però la societat de la favela pensa diferent: el que fins ara ha estat positiu i dona resultat és el tràfic de drogues i no el -aventuro- perdre el temps jugant amb les ones, que no condueix a res.

S'ha d'esperar a que els primers "descarriats" que han gosat desviar-se del camí marcat assoleixin l'èxit -guanyin competicions, puguin treballar en el món del surf...- per que les conductes siguin acceptades i incloses dins el "manual" de pràctiques acceptades per la societat i que la conducta es generalitzi o amplii a més membres de la favela o d'aquella societat.

Penso que qualsevol conducta d'una persona o d'un conjunt de persones s'ha de relativitzar. No tothom ha estat sotmès ni està a les mateixes situacions, ni entorn, ni persones. Cada un influeix i està influït per la seva realitat -en aquest cas la favela o la societat "benestant" de la ciutat exterior. Com a societat "veïnes" es necessiten i s'influencien, ajudant a

alterar la seva identitat o simplement reforçant-la –els traficants de droga són els subministradors dels membres de l'altra "societat" veïna que amb les seves compres els reforcen a que continuïn, indicant-los que fan una feina útil.

Exemple 3: Estructura i possibilitats d'acció: El cas de la favela.

És fàcil fer un anàlisi superficial, simple, de la realitat de les faveles, en concepte de bo i dolent, com molt encertadament feia un noi del documental Surfing Favela: surfejar és bo, ser marginal és dolent... en canvi si li preguntem a Marcola, cap del PPC⁸, respondria que ser marginal és bo, o potser no es considera un marginal. El terme de **desviació social**, a qui es pot aplicar? Des de quin punt de vista? L'actuació de control social del govern per combatre el narcotràfic des de els faveles, respon a una necessitat des de la pròpia societat brasilera, com a activitat punible i il·legal, o una manera més de control dels pobres? (Molts dels destinataris, dels compradors d'aquestes substàncies són els "veïns" del costat ric) Podria considerar-se el desenvolupament de l'Escola de Surf, -una activitat amb un "comportament diferent (o contrari) a les normes socialment compartides i propugnades des de la cultura dominant" (mòdul, pàg. 51)- una desviació social? Des de la concepció classista de l'ordre social, amb obres de Durkheim i Tarde, no, ja que el concepte englobaria activitats punibles moral o legalment, com la venda de drogues, però no el surf. Tots aquests conceptes, i alguns més que veurem més endavant, no poden existir sense incloure'ls en un marc: el de l'**estructura social**, un concepte essencial dins de la sociologia que dóna uniformitat a les relacions entre els elements d'aquesta.

És l'estructura social, en el seu concepte més marxista, si volem, la que dóna totes les claus per a desenvolupar els processos que es viuen a les faveles: des del seu naixement, com a alternativa a les persones desplaçades, sense casa, ni feina, passant pel seu desenvolupament, en el qual algunes persones han optat per provar les alternatives "normatives", com una feina de servei als barris rics que suposa una explotació per molt pocs diners i sembla no oferir sortida tampoc, passant per els intents de millora transformant la pròpia **identitat social** (sóc un habitant d'una favela, però no tinc perquè abandonar-me al futur predictable, puc intentar viure de treballs legals, puc estudiar, puc canviar...), entesa com el resultat de la interacció individu-societat que reflexa, en un joc de doble mirall, la idea de si mateix que li és donada des de la societat. Aquí es situa el **canvi social**, l'altre futur possible, ja que aquesta transmissió d'identitat és produeix mitjançant els grups (d'altres significatius/grups de referència). Quan un nen és convidat a participar en l'escola de surf, entra a formar part d'una suggeridora identitat social on pot trobar un grup que l'accepta i li millora l'autoestima, un grup on sentir-se identificat que té connotacions "bones", que s'allunyen de la tradicional visió fatalista de la vida de les faveles. Aquest mateix procés explicaria perquè alguns nens, en comptes d'escollir aquesta via, han escollit la de les bandes de narcotràfic; en termes d'identitat social els hi resulta profitós igualment, un cop valorats els aspectes positius (diners, poder, reconeixement) i negatius (perillositat, viure al marge de la llei, realment pertànyer a una classe social que no porta enlloc). El **conflicte** des de la perspectiva funcionalista és el que dóna lloc al canvi social, és un concepte dinàmic lligat a la dimensió de poder (Dahrendorf, 1959; Parsons, 1951), i en aquest marc podem incloure tant les bandes de narcotràfic com els iniciatives tipus Surfing Favela.

Aquest viatge pels processos viscuts a les faveles ens pot portar, a través d'una concepció més crítica de l'ordre social, a concebre el concepte d'**alienació** que explicaria també, el comportament d'una part dels habitants de les faveles, en llocs de treball infravalorats, que viurien una "pèrdua de control sobre allò que produeixen amb el seu propi esforç" (mòdul, pàg. 52) que els portaria, en conseqüència, a una pèrdua dels propis interessos per interessos aliens. Això explicaria com una part dels habitants de les faveles no canvien la seva forma de vida, neixen, viuen i moren a les faveles.

Per trencar amb aquestes concepcions que, en el tema que ens ocupa, suposaria no trobar una sortida a les situacions exposades i una distribució dels processos que separa a l'individu de la societat i a la seva capacitat d'agència de la transformació de l'estructura social, reprenc la idea d'identitat social com a procés -ja he dit abans- que comunica l'individu amb la societat i que ve determinada per les interaccions i, per tant, depenen tant de l'individu com de la societat, que poden "moldejar-se" mútuament. D'acció (nivell micro) a estructura (nivell macro) hi ha un continu, i els processos que el fan desenvolupar aquest continu conformen la socialització (com també he comentat abans). És en el desenvolupament d'aquests processos on poden produir-se els canvis o perpetuar-se les desigualtats. I des d'aquí a la visió del **construccionisme social**, com a fusió de diverses teories que he mencionat al llarg del text, com l'interaccionisme simbòlic, la visió fenomenològica de Schutz, el psicoanàlisi o el marxisme, i que presenta la identitat social com una construcció de l'individu en les seves interaccions socials. Així, aquesta és tant procés com constructe social, mitjançant el llenguatge que permet la internalització dels aspectes de la realitat per a transformar-los en propis, un procés que dura tota la vida. La internalització és el punt d'inflexió en aquest viatge de les realitats copsades (exterior) a l'interior de l'individu, prèvia la seva externalització –expressió d'una activitat- i posteriorment l'objectivació, un cop interioritzat l'aconteixement i fet seu pel subjecte i posat novament en evidència (aquí juga el llenguatge també) per tal d'institucionalitzar-se. Aquest procés circular torna al seu origen en arribar a l'individu, que el torna a fer seu. Aquest

⁸ Primer Comando de la Capital, banda carcelària de San Pablo.

procés constructiu permet incloure i sumar les aportacions dels diferents individus, en consonància amb les seves activitats i les relacions amb els demés. Ja no es tracta de separar, de partir en dos els components de la societat, l'acció surt de l'individu i en les seves relacions pot modificar aquestes de manera que modifica l'estructura. I l'estructura a la vegada modifica l'individu.

Les faveles brasileres representen una part de l'estructura social del seu país. Com a grup format per individus que interaccionen entre ells i amb la realitat, conformen un ordre social que no està en equilibri: és aquest moviment recíproc, descrit en el paràgraf anterior, el que produeix el canvi, pot adquirir noves dimensions depenent de les relacions dels seus individus. Així, quan descrivim fenòmens com l'escola de Boca, estem descrivint un grup de socialització primària que permet a alguns nens de les faveles interioritzar noves relacions, una identitat social diferent, un canvi de rol que pot suposar un canvi d'estatus. Així mateix, iniciatives com la de l'alcalde de Belo Horizonte suposen una interiorització de noves formes de vida, i noves expectatives, una identitat social diferent (l'altre generalitzat canvia les seves circumstàncies, i això canvia la identitat social de l'individu). Recordem que la socialització és un procés que dura tota la vida, un procés continu en el que les noves experiències, les noves interaccions poden suposar un canvi social.

Parlar d'estructura social, de control social i de desviació social, d'identitat social, és parlar de dinàmica, de procés continu. No és l'individu sense la societat ni la societat sense individu. No hi haurien faveles si la gent no hi visqués en elles. I la gent hi continua vivint perquè existeixen. No s'ha mencionat un terme que té molt a veure amb aquests, és el **d'anomia**, que reflexa "la fallida del sistema normatiu que orienta l'acció social en determinats individus o grups davant de situacions de crisi personal o social" (mòdul, pàg. 51). Els habitants de la favela no satisfan les seves necessitats amb la seva forma de vida, mantinguda tant per ells mateixos com per la resta de la societat. Aquest futur incert es pot viure des de l'anomia (posava l'exemple, des de la visió marxista, de l'efecte d'alienació que poden patir els habitants de les faveles que malviuen amb una feina mal pagada, però "normativa") o des de l'acció: si seguim Merton (1957), tant podem incloure la desviació social de les persones de les faveles dedicades a activitats il·lícites com les persones que actuen desenvolupant algun mecanisme d'adaptació a l'anomia: innovació, ritualisme, retraïment, rebel·lió. Aquest anàlisi funcional té molt a veure amb la psicologia, ja que Merton aproxima aquests mecanismes d'adaptació a les decisions i actituds de l'individu. Aquestes actituds tindrien una funció adaptativa, que poden resultar funcionals a curt i llarg termini, encara que no siguin normatives.

Bibliografia

ÁLVARO ESTRAMIANA, JL et al. (2001) Fonaments Socials del Comportament Humà. UOC.

GIL CALVO, E. (2007) La deslocalización de la protesta juvenil.[en línia] Revista de estudios de juventud. Marzo 2007. núm. 76: (147-161) <<http://www.injuve.mtas.es/injuve/contenidos.downloadatt.action?id=909480683>>

(Consulta: 26/10/07)

Recull de premsa PAC1.